

ҲИНДИСТОН ЦИВИЛИЗАЦИЯСИНING МАЛАЙЗИЯГА ТАЪСИРИ

БЕККУЛОВ ЭРКИН

ўқитувчи, ТДШУ

Аннотация. Кўпчилик инсонлар Жануби-шарқий Осиё, хусусан Малай архипелагида Хитойнинг таъсири катта деб ўйлаши мумкин, аммо Ҳиндистоннинг таъсири етарли даражада барча соҳаларга таъсир кўрсатган.

Жануби-шарқий Осиё ҳиндларнинг маданий таъсирида бўлган, милoddан аввалги 290 йилларда боиланиб, XV асрга қадар, ҳинд-буддистлар таъсирини маҳаллий сиёсат ўзлаштирган. Ҳиндистон жануби-шарқий қирғоқлар орқали Бирма, Таиланд, Индонезия, Малай яриморли, Филиппин, Камбоджа ва Чампа каби давлатлар билан савдо, маданий ва сиёсий алоқаларни ўрнатган. Бу Индосферада Жануби-Шарқий Осиёни ҳиндийлаштиришига ва Санскритацияга олиб келди.

Жанубий Ҳиндистон савдогарлари, авантюристлари, ўқитувчилари ва руҳонийлари тахминан 1500 йилгача Жануби-Шарқий Осиёда ҳукмронлик таъсирини сақлаб қолишди. Ҳиндуизм ва буддизм бу давлатларга Ҳиндистондан тарқалиб кетган ва кўп асрлар давомида у ерда ўзаро бағрикенглик билан яшаган. Охир оқибат материк итатлари асосан буддистларга айланди.

Малайзиялик ҳинд гуруҳларнинг аксарияти этник Тамил ҳиндулардир. Гуруҳ келиб чиқиши ҳинду ёки жанубий осиелик бўлган маҳаллий малайзияликлар деб белгиланган. Бугунги кунда улар Малайзияда малайлар ва хитойлардан кейин учинчи ўринни эгаллайдилар. Уларнинг аксарияти Британия мустамлакаси пайтида Ҳиндистондан Малайзияга кўчиб келганларнинг авлодлари.

Малайзияга ҳинд цивилизациясининг кириб келиши ҳақиқатдан ҳам Малайзияда халқнинг турмуш тарзи ва маданияти учун янги мақомни олиб келди. Натижада, Малайзияда халқ ҳаётида маданиятларнинг аралашуви мавжуд бўлди. Шубҳасиз бу цивилизация ривожланишининг таълим, иқтисодий, маданий, адабий ва ижтимоий жиҳатларидаги ҳиссаси ва таъсирини кўрсатди.

Таянч сўз ва иборалар: цивилизация, ҳиндуизм, буддизм, мохса, нирвана, санскрит, Деваража, Нусантара, санъат, адабиёт, урф – одат, таълим, Ашока.

Аннотация. Большинство людей считают, что влияние Китая на Юго-Восточную Азию, особенно на Малайский архипелаг, достаточно велико, но Индия в значительной степени оказала свое влияние на все сферы жизни.

Местная политика Юго-Восточной Азии находилась под культурным влиянием индуизма и буддизма начиная с 290-х годов до н.э. и вплоть до XV века. Индии установило торговые, культурные и политические связи с такими странами Юго-восточного побережья, как Бирма, Таиланд, Индонезия, Малайский полуостров, Филиппины, Камбоджа и Чампа, что привело к санскритизации Юго-Восточной Азии.

Южноиндийские купцы, учителя и священники сохраняли доминирующее влияние в Юго-Восточной Азии примерно около 1500 лет. Индуизм и буддизм проникли в эти государства из Индии и существовали там на протяжении многих веков с взаимной толерантностью. В конце концов, в государствах архипелага стал господствовать буддизм.

Большинство малайзийских индийских групп являются этническими тамилами. Эти группы были определены как коренные малайзийцы индийского или южноазиатского происхождения. Сегодня они занимают третье место в Малайзии после малайцев и китайцев. Большинство из них - потомки тех, кто мигрировал из Индии в Малайзию во время британской колонизации.

Проникновение индийской цивилизации в Малайзию действительно внесло новый статус в образ жизни и культуру народов Малайзии, в результате которого произошло смешение культур. Несомненно, это повлияло на развитие цивилизации в образовательном, экономическом, культурном, литературном и социальном аспектах.

Опорные слова и выражения: Цивилизация, индуизм, буддизм, мохса, нирвана, санскрит, Девараджа, Нусантара, искусство, литература, традиции, образование, Ашока.

Abstract. Lots of people may think China has a great influence in South-East Asia particularly in Archipelago of Malaysia, but India's impact for civilization can be seen in all areas.

South-East Asia was under the Indian cultural influences. From 290 BC to the XV century, local policies copied the Hindu-Buddhist civilization. India actively used its south-eastern coast in trading and establishing cultural and political relations with Burma, Thailand, Indonesia, the Malay Peninsula, the Philippines, Cambodia and Champa. This position brought into the cause of Indianising and sanskritation in South-East Asia.

The merchants, tourists, teachers and priests of South India remained the dominant influence about 1,500 years in South-East Asia. Hinduism and Buddhism spread from India to these countries and lived for many hundreds of years in mutual tolerance. After all, many states became mainly Buddhists.

Majority of local Indian ethnic groups in Malaysia consist of Tamil Hindus people. Today, they are in the third place after ethnic groups of China and Malay in Malaysia. Most of them were descended from the emigrants who had moved to Malaysia during the British colony in India.

Entering the Indian civilization really gave a new status in a lifestyle and culture of the people in Malaysia. As a result, the mixture of cultures appeared in the life of the people in Malaysia. Certainly this occurrence shows the development of civilization in education, economy, culture, literature and social contributions

Keywords and expressions: Civilization, hinduism, buddhism, mokhsa, nirvana, sanskrit, Devaraja, Nusantara, art, literature, tradition, education, Ashoka.

Кириш. Цивилизация сўзи латинча цивилис - фукароликка, давлатга, шаҳарга тааллуқли маъноларини англатувчи ўзакдан келиб чиққан. У "цилватисус", яъни латинчадан таржима қилганда қўпол, ёввойи сўзига қарши маънода қўлланилган. Цивилизация тушунчаси "маданият" тушунчаси билан узвий боғлиқ равишда пайдо бўлган. Дастлаб маданият ва цивилизация тушунчалари синоним сифатида қўлланилган, аммо бора-бора бу икки атама ўртасида фарқ пайдо бўлди.

Ҳинд цивилизацияси миллоддан аввалги 2350-3000 йилларда Ҳинд дарёси водийсида бошланган ва ҳозирги кунгача сақланиб қолган дастлабки цивилизация. Ҳиндистон цивилизациясини ҳукмронлик даври асосида бир неча босқичларга бўлиш мумкин. Жойлашуви бўйича Ҳиндистонни икки қисмга, яъни Шимолий Ҳиндистон ва Жанубий Ҳиндистонга бўлиш мумкин. Ҳиндистоннинг икки қисми тили, маданияти ва диний амаллари жиҳатлари билан фарқ қилади. Санъат хилма-хиллиги ва ўз халқининг турмуш тарзига бой бўлган ҳинд цивилизацияси, айниқса Жануби-шарқий Осиё мамлакатлари аҳолиси ҳаётига таъсир катта.

Ҳиндистоннинг цивилизацияси, маданиятини асосан Нусантара архипелаги ҳудудларида кенг тарқалганини кўришимиз мумкин. Ҳиндистон цивилизацияси Жануби-шарқий Осиё минтақаси билан сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий жиҳатдан алоҳида муносабатда бўлиб, Жануби-шарқий Осиё жамияти ҳаётининг барча жабҳаларида учратиш мумкин. Ҳиндистон кадриятларини Жануби-шарқий Осиё аҳолиси орасида қўлланиши Жануби-шарқий Осиёда ҳиндлашган давлат (Индианисед статё) атамасини яратди. Жамият кундалик ҳаётида ҳинд цивилизацияси элементларига эга бўлган маданиятни ўзлаштира бошлади.

Малайзияда ҳинд цивилизациясининг таъсирини жамият ҳаётининг барча жабҳаларида кўриш мумкин. У жамиятнинг сиёсий, ижтимоий-иқтисодий ва маданий шакллари хамда

урф-одатларини қамраб олади. Бунинг сабаби шундаки, ҳинд цивилизацияси шарқона қадриятлар билан ўхшашдир.

Ҳинд цивилизацияси Малайзиядаги никоҳ урф-одатлари, тушунчалар, бадий санъат, таомлар, жамиятнинг иқтисодий ва сиёсий жиҳатларига катта таъсирини кўрсатган. Малайзияда бугунги кунда ҳам амал қилиб келинаётгани, икки маданиятнинг яъни Ҳинд ва Малай маданиятини Малайзия жамиятининг кундалик ҳаёти яққол кўрсатиб турибди.

Малайзия бошқа мамлакатлар билан таққосланганда, Малайзияда кўп динли ва турли хил маданиятли халқ жамияти яратилди. Ҳиндистон цивилизациясининг жамият ҳаётига таъсири кундалик ҳаётга сингиб кетди. Аммо ислом таълимоти пайдо бўлгандан кейин исломий қадриятларга зид бўлган амалиётлар йўқ қилинди ва уларнинг ўрнига шариат ва Қуръонга асосланган қадриятлар пайдо бўлди.

Мақсад ва вазифалар:

Ушбу мақола куйидаги мақсадлардан баъзиларига эришиш учун амалга оширилди ва ишлаб чиқилди:

- Ушбу мақоламиз ҳинд цивилизацияси тўғрисида;
- Ҳинд цивилизацияси тарихи ва шаклланишини ўрганиш;
- Ҳинд цивилизациясининг сиёсий, диний ва ижтимоий жиҳатдан қўшган ҳиссаларини;
- Малайзияда мавжуд бўлган ҳинд цивилизациясининг таъсири;
- Малайзия мамлакатига ҳинд цивилизацияси таъсирининг ижобий ва салбий томонлари ҳақида.

1. Дин:

Ҳинд цивилизацияси бошқа цивилизациялар Малайзия ҳудудида узоқ вақт давомида этди. Ҳар қандай цивилизация, қандай бўлишидан қатъи назар, ўз динига эга бўлгани каби, мухрлар, ҳайкаллар ва сопол идишлар орқали олиб борилган тадқиқотлар натижасига кўра ҳинд водийси аҳолиси ўз динлари ва эътиқодларига эга эканликлари исботланди. Ҳинд цивилизациясидаги динлар ҳиндуизм, буддизм, жайнизм ва сикхизм каби бир неча динларни таснифланиши мумкин. Бунда кўриниб турибдики, Ҳиндистон ўз динлари билан орқали ҳам Малайзия цивилизациясига катта таъсир кўрсатди, хусусан Малайзия цивилизациясида кўплаб одамлар орасида буддизм ва ҳиндуизм кенг тарқалган, шунинг учун биз ушбу икки диннинг Малайзия цивилизациядаги таъсирига кўпроқ эътибор қаратамиз.

Ҳиндуизм Нусантара архипелаги учун бегона дин эмас ва бу дин дунёдаги энг қадимги дин ҳисобланади. Н. М. Идаиккадар (1979) маълумотларига кўра, дунёнинг бошқа йирик динларидан фарқли ўлароқ, ушбу диннинг дастлабки тарихини аниқлаш қийин ва ҳатто унинг бошланиш санаси ҳам номаълум, ҳиндуизмга Ҳинд дарёси (Ҳинд) номига асосланиб исм берилган. Ҳиндуизм бешта асосий тушунчага эга: Брахман, Атман, Карма, Карма Мохса ва Самсара. Брахман Худога мурожаат қилади, Атман эса ҳар бир инсон танасида мавжуд бўлган индивидуал руҳдир. Атман ҳар доим Брахман билан бирлашишга интилади, аммо бу фақат Кармага боғлиқ бўлади. Ҳиндлар ҳар доим ўзларини Самсарадан халос этиш ва Мохсага эришиш учун ҳаракат қилишади, бошқача айтганда Мохса жаннатдир. Бундан ташқари, ҳиндуизмда Ведалар деб номланган ўзининг муқаддас китоби мавжуд.

Кейингиси буддизм. Будда сўзи "будх" феълидан олинган бўлиб, уйғониш, яъни хатолардан уйғониш ва саҳнанинг ҳақиқий ёруғлиги ўртасида чиқиш маъносини англатади. Ушбу дин миллоддан аввалги VI асрда Ҳиндистонда пайдо бўлган ва Сидхарт Гаутама Будда томонидан асос солинган. Ҳиндуизм сингари буддизм ҳам ҳиндуизм таъкидлаган

Карма ва Самсара қонунларига ишонади. Буддизм, шунингдек, Самсарадан халос бўлишга ва Нирвананинг мукаммал ҳаётига эришишга интилади. Буддизм таълимотига мурожаат қилиб, Гаутама буддизми тўртта олий ҳақиқатни ва ҳақиқатнинг саккиз йўлини таъкидлайди. Тўрт асл ҳақиқат ҳаёт азобларга тўла эканлигини тушунишни ўз ичига олади. Азоб-уқубатлар инсон туғилиши биланок мавжуд. Шунга қарамай, ушбу азоб-уқубатларни Ҳақиқатнинг саккиз йўлидан, яъни ҳақиқий имон, чин ният, тўғри нутқ, тўғри хулқ-атвор, тўғри ҳаракат, тўғри фикрлаш, тўғри фикрлар ва қалблар ва тўғри ниятлардан келиб чиқиб бошқариш мумкин. Буддистлар фойдаланган муқаддас китоби Три-Питака номи билан машҳур.

Дарҳақиқат, биламизки, ҳиндлар Малайзия цивилизациясида эрамининг биринчи асрларидан бери мавжуд бўлган. Малайзия аҳолиси нисбатан кўп сонли буддистлар ва ҳиндларга эга ва ушбу динга ишонувчилар ҳанузгача диний маросимларни ўтказадилар ва ҳинд цивилизациясида ҳиндуизм ва буддизмда айtilганидек кармага ишонадилар. Буддистлар ва ҳиндларнинг ҳар йили ўзларининг диний маросимларини ўтказётганларини кўришимиз мумкин, масалан, Весак ва Деепавали.

2. Деваража тушунчаси

Малакка қироллиги даврида Малайзияда XV асрдан бери мавжуд бўлган монархия ҳинд цивилизациясининг асосий таъсирига қиради. Қирол юқори лавозимга эга ва одамлар унинг бошқарувида. Ушбу концепцияга кўра, қирол Дева Шива, Вишну ва ҳатто Будда ҳам бўлиши мумкин деб ҳисобланади. Шунинг учун қирол юқори куч ва суверенитетга эга деб ҳисобланади. Ўша пайтдаги одамлар шохни мақташган ва исён кўтаришни истамаганлари ва подшоҳнинг буйруғига бўйсунган. Деваража тушунчаси ҳинд-буддизм даврида Малай дунёсида кенг ривожланган. Бундан ташқари, қирол суверенитет ва қудратга эга бўлган шахс сифатида ҳам таснифланади, Шох муқаддас деб ҳисобланган девалар гуруҳига тенглаштирилади.

Ҳиндистон цивилизациясининг Малайзияга таъсирини деваража тушунчасидан яққол кўришимиз мумкин. Ислом пайдо бўлишидан олдин биз ража унвонидан фойдаланилган, кейинчалик у султонга ўзгартирилди. Ража тушунчаси суверенитет ва ҳокимият эгаси тушунчаси билан ҳам чамбарчас боғлиқдир. Демак, ража ҳинд жамиятининг ижтимоий табақаланишида энг юқори мавқега эга. Ким шохнинг буйруғига бўйсунмаса, у хоин деб ҳисобланади ва жазо олади. Ушбу концепция Малайзиядаги ислом таълимотига зид келиши аниқ, аммо суверенитет тушунчаси Малайзия мамлакатаида ҳанузгача амал қилиб келинмоқда ва унутмаслик керак, малайлар ҳанузгача ҳинд цивилизацияси томонидан қўлланиладиган асбоб – ускуналардан фойдаланиб келмоқда. Бунга мисол сифатида хумча, муҳр штамп, найза ва сариқ заргарлик буюмларини олиш мумкин. Бугунги кунда Малайзия цивилизациясида монархия тизимининг амалиёти шуни кўрсатадики, ҳиндларнинг таъсири Малайзия цивилизациясида қўлланиладиган амалиётлар орқали намоён бўлади.

3. Урф-одат

Ҳиндларнинг таъсири, Малайзия халқининг яъни жанубий малайлар ва шимолий малайларнинг урф – одатидаги қоринни бўшаштириш (уқалаш) урф-одатлари мисол бўлади. Ушбу қоринни уқалаш одати Малайзиянинг жанубида яшовчи аҳолилар томонидан айтилади, Малайзиянинг шимолий аҳолиси эса қоринни юбориш деб аташади. Бу урф-одат 7 ойлик ҳомиладор бўлган аёлга қилинган урф-одат бўлиб, у болани қоринда керакли жойда, яъни боланинг боши пастга қараб жойлаштиришни мақсад қилади. Бу онанинг туғишини осонлаштириш ва бола онанинг қорнида бўғилиб қолмаслиги учун муҳимдир. Ушбу қоринни уқалаш маросими доя томонидан амалга оширилади ва бу ғайритабиий

элементга яъни анимизмга бўлган ишончнинг бир шакли. Она осон ва ҳафвсиз туғиши учун ушбу маросимда занжабил талқони (кукуни) ва кокос ёнғоғидан фойдаланилади. Аввало, ҳомиладор аёлни туғишидан олдин доя сеҳрли сўзларни ўқийди, кейин ҳомиладор аёлнинг юзига янги ун суртилади ва занжабил талқони сепилади. Ушбу урф-одат ҳинд маданияти элементларини ўз ичига олади ва Малайзиядаги малайлар томонидан ҳозирги кунда ҳам қўлланилиб келинади.

Хина суриш одати – бу ҳам Ҳиндларнинг урф – одатларининг бир тури бўлиб, Малайзия аҳолиси томонидан қўлланилади. Хина суриш маросими босқичма-босқич амалга оширилади. Хинанинг уч хили мавжуд, яъни ўғри хина, кичик хина ва катта хина. Мухтасар қилиб айтганда, бу ўғри хина суриш маросими тушдан кейин ўтказилади. Кичкина хина суриш маросими ҳам тушдан кейин ўғри хина суриш маросимидан кейин амалга оширилади. Катта хина суриш маросимига келсак, бу маросим кечки пайт никоҳ маросимидан олдин ёки кейин ҳар икки томоннинг, келин ва куёвнинг махсус меҳмонлари билан ўтказилади. Келин барча қўл ва оёқ бармоқларига, шу жумладан қўл кафтига хина суради, куёв эса фақат битта қўлида хина, кичик бармоғи ва шарпа бармоғига хина суради. Малайзияликлар орасида ушбу қўлларга хина суриш маросими чизилган нақшлар бундан бир неча йил олдин бошланган. Ушбу хина чизиш маросими орқали чизилган нақшлар эса ҳинд цивилизациясининг таъсиридан.

Кейинги урф – одат эса чақалоқнинг оғзини ажратиш одати. Бу одат янги туғилган чақалоқнинг оғзига туз сепиш маросимидир ва бу маросим ҳиндларнинг гўдакнинг лабига асал ва сариги тегизиш одатига тенгдир, чунки бола узоқ умр кўриши ва ҳаётида бахт топиши учун Брахман томонидан қилинган. Аммо Ислоом, мусулмонлар учун бу одат зам-зам суви ёки хурмоларни чақалоқнинг лабларига таътиб кўриш билан алмаштирилган. Олдинлари ҳиндларнинг муқаддас китобидан гаплар ўқилган, ҳозирда эса, Фотиҳа ва Ихлос сураларини ўқиш билан, ушбу суралардан кейин дуо ўқиш билан алмаштирилган. Чақалоққа ўн олти кундан кейин исм қўйиш маросими ўтказилади. У гўдакни беланчакка қўйиш орқали амалга оширилади ва бу одатта оиланинг ёши улуғ, илмли, диндан хабари бор инсон томонидан амалга оширилади. Танланган исмлар, одатда, туғилган санага кўра ҳам асосланиши мумкин. Тарихда ўтган буюк шахслар, чақалоқнинг аجدодлари ва ҳиндуизм билан боғлиқ бўлган исмлар ҳам чақалоқ учун қўйилиши мумкин, чунки танланган исм кейинчалик унинг феъл-атвориغا таъсир қилади.

4. Санъат

Деван Баҳаса Дан Пустака Институти луғатига кўра, санъат маданиятдаги гўзаллик ва нозиклик ҳақидаги нарсаларни англатади. Маълумки, ҳинд цивилизацияси - бу маданий жиҳатлардаги турли хил ўзига хос хусусиятларга бой бўлган Малайзияда маданий ва этник хилма-хилликда ранг-барангликни яратган цивилизациядир.

Малайзияда ҳинд цивилизациясининг ютуқлари орасида рақс санъати ҳам бор. Рақс санъати Малайзиядаги ҳинд маданиятининг бир йўналиши бўлиб, турли қизиқарли қадамларга бой рақс Малайзияда турли ирқ ва маданиятларга бой ранг-баранг муҳит яратди. Ҳиндистондаги мусиқа иккига бўлинади, яъни шимолда Ҳиндустани ва жанубда Карнатак мусиқа анъаналари. Тан Сен, Наяк Байжу, Рам Дас Раж Баҳодир (Малва қироли) ва Тантаранг Хон каби кўплаб таниқли мусиқачилар. Ушбу рақс ўша пайтда шоҳга ижро этилиши керак бўлган рақсга айланди, яъни ҳинд ҳукуматининг ўша пайтдаги ҳукмдори Акбархон ва ҳанузгача ҳиндлар томонидан ижро этилмоқда, айниқса Ҳиндистонда.

Бугунги кунда хиндлар томонидан қўлланиладиган рақслардан бири бу Бхарата Натям рақси. Ушбу рақс хиндларнинг классик рақс услубларидан биридир. Бхарата Натям мумтоз рақси - бу анъаналарга тўла рақслардан бири, уни ўзлаштириш учун кўп йиллар керак бўлади, чунки бу қадимий рақсни шон-шарафга тўла ҳажмда ижро этиш учун қўллар, оёқлар ва кўзларнинг турли хил ҳаракатларини ўрганиш керак. Бу рақс Ҳиндистоннинг жанубий қисмида жойлашган Тамил Наиду вилоятидан келиб чиққан.

Анъанага кўра, ушбу рақсни аёл раққоса яккахон ижро этади. Бу рақсда тўлиқ ижро Аларишпу, Жатисварам, Сабдам, Варнам, Падам ва Тхиллана каби олти босқичларни ўз ичига олади. Ушбу босқичлар Нритта ёки соф рақс ва Нритя элементларини бирлаштиради.

Бундан ташқари, Кхатак рақси яна бир хинд классик рақси. Катҳак сўзи хиндча Катҳа сўзидан келиб чиққан бўлиб, "ҳикоя қилиш санъати" деган маънони англатади. Катҳак асл табиатидан хинд худоларига қуллик ифодаси бўлган, Катҳак ҳукумат саройларида гуллаб яшнаган. Классик ва қизиқарли рақс ҳаракатларига эга бўлган рақс раққослар томонидан ижро этиладиган рақс санъатини жонлантирувчи мусиқа асбоблари билан бирга бўлиши керак. Ҳиндистонда кенг тарқалган мусиқа асбоблари орасида Тата Жати (торли чолғу), Витата Жати (торли чолғу), Сушир Жати (пуфловчи асбоб), Гана Жати (барабан) кабилар машҳурдир. Қадимги хинд мусиқа асбоблари барабан ва гонглар бўлган. Таъкидланган барабан мусикий асбоби жанубий Ҳиндистонда танилган ва унчалик ривожланмаган дейилади. Мриданган мусикий асбобида турли хил товушларни чиқариши мумкин. Бугунги кунда хинд мусикаси учун жуда муҳим бўлган барабан арабларнинг табла (доира) мусикий асбобидан олинган.

Умуман олганда, ҳулоса қилиш мумкинки, малай ва хинд халқларининг рақс санъати бир неча турлардан иборат ва шунингдек, бир-биридан фарқ қилувчи ўзига хослиги бор. Шунга қарамай, асл мақсад - ўтмишдан то ҳозирги кунгача кўнгил очиш ёки вақтичоғлик қилиш учун ижро этилган. Шу сабабли, ушбу икки халқнинг рақслари кейинги авлодга қадар давом этишига умид қиламиз.

5. Маданият

Одатда урф – одатлар халқларнинг турмуш тарзидан келиб чиқиб белгиланади. Ушбу урф-одат, ой ёки йил, баъзан ҳар куни ёки мавсумда амалга ошириладиган барча амалларни акс эттириши мумкин. Урф – одат билан синоним бўлган сўз маданиятдир. Гарчи улар ҳар хил сўз бўлса-да, лекин маъноси жиҳатидан урф-одатлар ва маданият ўзаро боғлиқ ва бир хил тушунчалардир. Маданият ва цивилизация - бу билим, эътиқод, санъат, ахлоқ, ҳуқуқ, урф-одатлар ва бошқаларни ўз ичига олган мураккаб комплексдир. Малайзияда ислом пайдо бўлишидан олдин хинду-буддавий дини ва маданияти асрлар давомида малай ҳамжамиятида кучли мавқега эга эди. Улар "ванакам" сўзи билан саломлашар ва ҳар доим соғлиғи, иши, савдоси ёки бошқа нарсалар ҳақида сўрашар эди. Меҳмонлар ҳар доим ичимлик ёки овқат билан сийланар эди ва уй эгасига ҳурмат белгиси сифатида егуликни яхши қабул қилиш керак бўлган. Агар бирор нарса олсангиз, ўнг қўл билан олинган яъни ўнг қўл яхшилик ва миннатдорчилик белгиси ҳисобланган.

Ҳиндуизмни саройдагилар ва юқори даражадаги ходимларнинг кўпчилиги эътиқод қилган дин деб айтишимиз мумкин, чунки бу уларнинг ижтимоий ва сиёсий манфаатларини ҳимоя қилиш учун жуда мос дин бўлган. Оддий халқ ёки пастги қатлам кўпинча анимизм эътиқодига риоя қилишган. Бунинг сабаби шундаки, хиндуизм дастлаб муқаддас дин сифатида қабул қилинган бўлиб, у хинд халқининг ижтимоий табақаланишида кўриниб турганидек, подшоҳлар ва брахманлар сингари юқори табақа томонидан эътиқод қилишга

лойиқ эди. Ҳинд цивилизацияси Малайзиядаги малай халқи урф-одатлари ва маданиятига катта таъсир кўрсатди.

Ҳиндларнинг эски китобларидан бўлмиш Рамаяна ва Маҳабхарата орқали жуда кўп ҳинд урф – одатлари малай халқининг маданиятига тасир кўрсатган. Таъкидланган китоб ҳиндуизм ҳақида маълумотларга тўла бўлган буюк асардир. Шунингдек, у Жанубий-шарқий Осиёда, айниқса Малайзияда исломий таъсир пайдо бўлишидан олдин ҳаётни бошқариш учун асос бўлиб хизмат қилган. Аммо ушбу юқорида таъкидланган урф – одатлар Ислом дини Нусантара архипелагига келгунича қўлланилган эди. Ҳинд цивилизациясидаги баъзи урф-одатлар бугунги кунгача амал қилиб келинмоқда. Биз малай халқининг тўй маросимларини кўрадиган бўлсак, ҳанузгача Малайзияда амал қилиб келаётган ҳинд урф-одатларининг намуналарини учратишимиз мумкин. Масалан, турмуш қуриш одатларида эр-хотиннинг тўй кунида куннинг шоҳи деб айтилади ва маросим энг юқори нуқтасида ёнма-ён ўтказилади. Эр-хотин ҳаракат қилмасдан юмшоқ ўриндиқларда ўтқизилади. Никоҳ маросими ўтказилиши керак бўлган одат, аммо никоҳ ҳиндларнинг одатига кўра Худо Рама ва маъбуда Ситани улуғлайди, шунинг учун янги турмуш қурганлар куннинг шоҳи деб номланади. Бундан ташқари, бетел ёнғоғи ва занжабил талқонидан фойдаланиш ҳиндларнинг таъсиридир ва занжабилнинг сарғиши келиннинг руҳини илҳомлантириш учун мўлжалланган. Бу ҳинд цивилизациясининг никоҳ нуқтаи назаридан таъсири ва бугунги кунда ҳам Малайзияда ушбу маросимлар малай халқи томонидан амалга оширилиб келинмоқда.

Ҳинд цивилизацияси Малай цивилизациясига егулик жиҳатидан ҳам таъсир кўрсатди. Ҳинд халқининг миллий таом маҳсулотларига мисол қилиб роти чанаи, паратха ва пюресини келтирамиз. Ушбу таомлар ҳиндларнинг сеvimли таомидир. Аммо энди, бу таомлар Малайзияда ирқи ва динидан қатъи назар, ҳар кимга тобора оммалашиб бормоқда. Айниқса, роти чанаи ўз мақомини анъанавий малай таомлари бўлган ва ҳозирда кўплаб малайзияликлар учун жуда мазали наси лемак билан бирга дастурхонга тортиш урф бўлишига улгурган.

Чapati ва тосаи нонлари ҳам ортда қолмайди, чунки уларда кўплаб фойдали моддалар мавжуд, шунингдек диабет ва юқори қон босимини пасайтиришга фойдалидир. Ушбу нонларни одатда дал, қари ва аччиқ билан бирга майдалаб истеъмол қилиш мазали бўлади. Бундан ташқари, ушбу ноннинг тосайда, досай, доз, досаи, дҳоша, тсаи ёки чакули каби бошқа кўплаб номлари ҳам мавжуд. Тосаи шунингдек, тухум тосаи, чили тосаи, пиёз тосаи ва бошқалар каби ҳар хил турлари мавжуд. Ушбу миллий таомни кўпинча Малайзияликлар, айниқса ҳиндларнинг ўзлари истеъмол қиладилар. Ушбу тосайни ҳар қандай савдо дўконида ёки ошхона, шунингдек ҳинд ресторанларида топиш мумкин. Ушбу анъанавий ҳинд таомлари нонушта ёки тушдан кейин чой билан истеъмол қилинади. Бу нонларни ҳар хил таомлар билан истеъмол қилиш мумкин, масалан, мевали мураббо, ҳинд бодринги, товук ёки қўй гўшти ва бошқалар. Ушбу тосай нони ичига картошка ва пиёз солиб қовурилади. Тосаи нони углеводлар ва оқсилларга жуда бой.

Бундан ташқари, бошқа ҳинд миллий таомлари муруку ширинлиги. Муруку ҳам тосаи каби бошқа турли хил номлари бор. Мисол учун, чакли ва чакри номи. Ушбу миллий таом келиб чиқиши Ҳиндистондан. Муруку тайёрлашнинг асосий масаллиғи урад ва гуруч унидир. Мурукуни ҳамма жойда учратиш мумкин ва уни асосан енгил таом сифати тортиқ қилишади. Ушбу таомни барча ёшдаги инсонлар яхши кўради, чунки муруку осон тайёрланади ва мазали таомдир.

Бундан ташқари, ҳиндистонликларнинг озига хос миллий таомларидан бири, яъни наси берианидир. Ушбу наси бериани таоми икки хил бўлади, яъни наси бериани товук ёки эчки гўшtidан тайёрлангани. Юқорида келтирилган ҳинд таомларидан ташқари кўплаб ҳинд миллий таомлари Малайзия миллий таомларига ўз таъсирини кўрсатган

Ҳиндистон халқининг миллий кийимлари ҳам Малайзия цивилизациясига катта таъсир кўрсатиб келмоқда. Ҳиндларнинг анъанавий либосларидан бири сарий либосидир. Сарий дунёда яхши танилган, чунки сарийнинг дизайнини кўплаб одамлар яхши кўрадилар. Сарий либосининг шакли, узунлиги 5-6 метрни ташкил этадиган турли хил рангли матодир. Ушбу сарий танага ўралган бўлиб, нақшинкор учи чап елкага жойлаштирилган. Ички мато баданнинг марказидан юқорида ёки пастда кийилади ва сарийнинг ечилиб кетишдан ҳимоя қилади. Ушбу сарий ҳар хил турдаги, нақш ва рангдаги чиндан ҳам чиройли матолардан тайёрланади.

Бундан ташқари, курта либоси ҳам ҳиндистонлик эркаклар томонидан машҳур ва тез-тез кийиб юриладиган анъанавий ҳинд кийимидир. Ушбу курта, пахта ва ипакдан тикилган тиззагача узун кўйлак. Одатда курта кенг шимлар ёки шалварлар билан кийилади.

6. Илм – фан

Билим деганда инсоннинг ниманидир англаши тушунилади. Бундан ташқари, билим, бирон-бир нарсани тадқиқ қилиш натижаси ва инсоният манфаати учун фойдаланиш имкониятини берувчи нарсадир. Тилшунослик нуқтаи назаридан (ал-илму) арабча сўздан келиб чиққан (ал-жаҳл ёки жоҳиллик) нинг қарама-қарши томони бўлиб, аниқ нарсани билган ҳолда, ҳақиқий вазиятга қараб бирор нарсани билишдир. Олимларнинг фикрига кўра, "Илм - бу ўтмиш, ҳозирги ва келажакни тушунишда бошқа тизимларга нисбатан энг кўп тахмин қилинадиган тизимдир." (Т. Жасоб)

Ҳинд цивилизацияси ҳиндуизмдан келиб чиққан Малайзияда тил бўйича билимларга катта таъсир кўрсатди. Ҳиндистон адабиёти Жануби-шарқий Осиё минтақасида жуда кенг шаклланган бўлиб, кўплаб қизиқарли лингвистик элементларини ўз ичига олади. Ҳиндуизм тилдан фойдаланилиб, асосан ҳинд адабиёти шаклланган. Осиё тарихига кўра ҳиндулар Жанубий-шарқий Осиёга эрамининг биринчи асрларида келганлар. Бу даврда ҳинд цивилизациясининг тарқалиши шунчалик кенг ёйилдики, Жануби-шарқий Осиё минтақасининг атрофидаги кўплаб ҳудудлар ҳиндларнинг таъсирида эди.

Унинг таъсирини Сривижая империяси даврида малай тилидан фойдаланиш контекстида кўриш мумкин. Палембанг (милодий 7-аср), Таланг Туво (684-йил) ва Бангка оролида (686-йил) топилган тош битиклардаги ёзувлар ўрганиш жараёнида уларнинг 70 фоизи қадимги малай тилига оид сўзлар, 30 фоизи эса санскрит тилидан ўзлашган сўзларни кўришимиз мумкин. Малай тили ҳақиқатан ҳам санскрит билан кўп ўхшашликларга эга. Масалан, Кедукан Букит (683-йил) тошбитикдаги қуйидаги сўзларни мисол қилиб келтиришимиз мумкин:

Қадимги малай тили Санскрит тили

Вулан – булан

Наик –наик

Самбау – капал

Ҳиянг – туҳан/туан

Мгалап – менсари

Марлапас – берлапас

Дари – дари

Мембауа – мембауа

Янг – янг Сепулух – сепулух
Датанг – датанг
Манау – бенау
Сваста – селамат
Дапунта – багинда
Бала – тентера
Тсихара – паوانг
Жаясидхаярта – кота янг бержая
Тлу – тига
Шри – бахагиа

Шунингдек, гўёки, малай тили тамил тилидан олинган деган тушунчалар ҳам мавжуд. Малай тили билан таққослайдиган бўлсак, санскрит тилидан олинган бир нечта тамилча сўзлар мавжуд:

Санскрит тили Малай тили Тамил тили

Агама
Акаса
Бҳаса
Бҳая
Сакра
Данда
Гажа
Нагара
Путри
Удара Агама
Ангкаса
Баҳаса
Баҳая
Сакера
Денда
Гажаҳ
Негара
Путери
Удара Агамам
Акасам
Пасаи
Абаям
Саккарам
Дҳандам
Гажам
Накарам
Путтири
Уданан

Малай тилида тамил тили сўзлари жуда кам. Уларнинг баъзилари ўзлашган сўзлар, яъни малай тилига тамил тилидан ўзлашган сўзларнинг ўзи аслида, тамил тилига бошқа тилдан ўзлашган сўзлардир.

Ҳинд цивилизацияси турли соҳаларда шон-шарафга эришди ва жаҳон цивилизациясига катта ҳисса қўшди. Математикада, геометрик элементларда, алгебра, сонлар ва математик ўнликлар эса арифметикага киритилган ва ҳозирги кунга қадар амалда. Математика соҳаси астрономия ва календарнинг (тақвим) ихтиро қилиниши. У мавсумлар вақтини ва фасл, йил, ой ва кунни аниқлашда ишлатилди.

Ҳинд цивилизациясининг ривожланиши дин ва техника билан чамбарчас боғлиқдир. Улар орасида физика соҳаси ҳам бор, коинот бешта элементга эга: ер, шамол, олов, сув ва космос. Табиатнинг бу барча элементлари атомларга хосдир. Кимё соҳасида умрни узайтириш, захар бериш ва ҳ.к.лар учун дорилар ишлаб чиқарилган. Ушбу тиббий кимёвий жараёнлар орқали порох билан бир қаторда асосий гидроксиди моддалар, кислоталар ва металлларни яратиш ишлаб чиқарилди. Ҳиндистонликлар металл маҳсулотлари ихтисоси туфайли бошқа цивилизациялар томонидан тан олинган. Темир ва металл материаллардан фойдаланиш жуда муҳимдир, чунки темирчиликдаги маҳорат ва темир ва металллардан ҳар хил нарсалар яратиш бугунги кунда ҳам қўлланилмоқда.

Ҳиндистон цивилизацияси тиббиёт соҳасида ҳам ўз таъсирини ўтказди. Ҳиндистон цивилизациясида тиббиёт илми сеҳр-жоду сифатида танилган. Физиология, жарроҳлик, на-фас олиш санъатлари, одамларнинг кўпайиши, фармакология ва ветеринария соҳаларида ўзгаришлар миллоддан аввалги даврдан ҳозирги замонга қадар давом этмоқда. Милодий 1-2 асрда ишлаб чиқарилган Чарака ва милодий 4-асрда Сусрута каби кўплаб тиббий асарлар ўз натижасини берган.

6.2 Илм – фан ривожланиши

Малайзияда ислом дунёси пайдо бўлишидан олдин билимлардан фойдаланиш ва ривожлантириш учун асос бўлган ҳинд адабиётидан ташқари, таржима фаолияти ҳам фаол ривожланган. Ҳинд классик цивилизацияси даврида кўплаб илм – фан ютуқлари ўзлаштирилган. Ҳиндистонда илм-фан ва технологияларнинг ривожланиши, малай халқининг бу билимларни эгаллашига катта таъсир кўрсатди.

Ҳинд халқи илм – фан ва техника билан боғлиқ барча билимларни уларнинг муқаддас китоби Веда орқали олган. Ҳинд халқи мутахассислари орасида - астрономия, математик ишланмалар, баъзи хабарларда кодларни аниқлаш каби билимларни чуқур эгаллаган инсонлар бўлган. Ушбу тараққиёт Малайзияда барча билимларнинг ривожланишига кўплаб ўзгаришлар киритди.

Кўплаб билимлар хазиналарига эга бўлган ҳинд цивилизацияси, айниқса адабиёт соҳасида билимларнинг ривожланишини бошқа соҳаларга ҳам туртки бўлди. Ушбу ривожланиш цивилизациялар тўқнашувига ижобий таъсир кўрсатди ва ўз навбатида интеллектуал муҳит яратди. Масалан, дастлаб ҳинд халқи кунни, тонгдан тунгача ва кейинги тонггача ҳисоблаб, доимий ой-куёш тақвимини қилди. Ушбу усул вақтни ҳисоблашнинг асосига айланди.

Ҳиндистон цивилизацияси математика соҳасини шу даражада мукаммал эгалланганки, математика Ҳиндистондаги ҳар бир ўқувчи учун мажбурий фан ҳисобланади. Бунинг самарасини Малайзияда мактаб таълими тизимининг ривожланишида ҳам кўриш мумкин.

Малайзиядаги мактаб тизимига ҳам ҳинд цивилизацияси таъсири қилди. Ҳинд (тамил) тилини тамил миллий типдаги мактабларда (ТТТМ) ўқийдиган ўқувчиларга ўргатилиши керак бўлган фан бўлди. Ушбу тилни ҳинд цивилизацияси адабиётини сақлаб қолиш учун олий ўқув юртларида танлов фан сифатида талабаларга тақдим этилади. Ҳиндистон цивилизациясининг илмий ривожланиши Малайзияда тилларни билиш даражасига ҳам таъсир

кўрсатмоқда. Малайзияда мавжуд бўлган тилларнинг хилма-хиллиги Малайзия халқининг ўзига хос ноёблигидир.

7. Архитектура

Сўнгги 2000 йил олдин ҳиндлар Малайзияга кўчиб келишган. Ҳиндуизм ва буддизмнинг келиши ва кенг тарқалиши ёки йўқ бўлиб кетиши, буларнинг барчаси қадимий материалларда келтирилган. Аммо ҳинд цивилизациясининг таъсири бугунги кунгача Малайзиядаги меъморчилик ва унинг қолдиқларида ўз аксини кўрсатади.

Олдинлари Малайзия ҳудудларига келиб савдо-сотик билан шуғулланганлар ҳиндлар ҳинд ибодатхоналари меъморчилиги шаклига ўхшаш кўп ҳиндуизм ибодатхоналарини қурганлар. Шунга қарамай, жанубий Ҳиндистон меъморчилиги ҳам масжид меъморчилигига катта таъсир кўрсатган. Пенанг шаҳридаги Капитан Клинг масжиди (1802-1803) - Ҳиндистон мусулмонлари жамоати раҳбари ёки Капитан томонидан қурилган жанубий Ҳиндистон меъморчилигининг намуналаридан бири. Ушбу мусулмон ҳинд меъморчилиги баланд минора ва гумбазда яққол кўринади. Бу каби қурилиш иншоотлари бугунги кунда ҳам масжид архитектурасида қўлланилмоқда, деб таъкидлаган Текнологи Мара Университети профессори Сити Норлизаиха, 2010 йилдаги Пемулиҳараан Бангунан Берсежараҳ (тарихий биноларни сақлаш) номли мақоласида.

XIV асрда Пинанг шаҳридаги Себеранг Пераи шаҳрида қумли жойда жойлашган буддистлар ибодатхонаси топилган. Унинг кўриниши узун устунли тошга ўхшайди. Ўртада 7 та соябон билан ўралган устун бор. Куала-Лумпурда қурилган Шри-Маҳамариаман ибодатхонаси эса, XIX асрнинг охирида қурилган бўлиб, ўзининг безаклари билан ҳиндларнинг энг гўзал ибодатхоналаридан бири ҳисобланади. Ушбу ибодатхонада топилган безак нақшлари жуда батафсил ва ундаги заргарлик буюмлари, қўлда ишланган нақшлар ҳамда Италия ва Испаниянинг чиройли плиталари жуда ҳам гўзал ишланган.

Ҳиндларнинг эътиқодларига кўра, баъзи ҳайвонлар муқаддас, баъзилари эса худолар ёки ҳимоячилар деб ҳисобланади. Ушбу мафкура таъсирида ўймакорлик санъати саройлар, қасрлар, ибодат уйлари, эшиклар ва жиҳозлар каби биноларда қўлланилган. Ҳиндулар ва буддистларнинг эътиқодларига кўра, уларнинг худоларини ўймакорлик ишлари энг эзгу ишдир.

Малайзияда тарқалган ҳиндуларнинг ҳиндуизм урф-одатлари ва маданиятини амалга оширганлиги сабабли Малайзия цивилизацияси ҳинд халқидан кўп маданий қадриятларни ўзлаштирган. Ушбу диннинг пайдо бўлиши маҳаллий аҳолининг турмуш тарзига таъсир кўрсатди. Улар орасида сеҳр-жоду қилиш, қоринни чўзиш, кулоқларни тешиш ва хина суриш кабилар. Тил нуқтаи назаридан ҳам Малайзия цивилизациясига ушбу тилда ёзилган ҳиндий китобларини ўрганиш натижасида санскритча таъсир бўлганини кўришимиз мумкин. Буларга мисол: Кедукан Букит (милодий 683й), Таланг Туwo (милодий 684й), Кота Капур (милодий 686й) ва Каранг Берахи (милодий 692й) каби тошбитикларининг топилиши ва ҳар бир тошбитикда қадимги малай тилига санскрит тилининг таъсирини кўришимиз мумкин.

Малайзиядаги ҳинд меъморчилигини Малайзиядаги бир нечта қурилиш лойиҳаларида ҳам кўриш мумкин. Масалан, Тож Маҳалнинг дизайни жуда ноёб ва ҳинд цивилизацияси ижодкорлиги ўлчовига тўла. Путражаяда жойлашган Малайзия федерал ҳукуматининг маъмурий маркази бинолари Ҳиндистондаги Тож Маҳал дизайни намунасида қурилган. Бу ҳинд цивилизацияси ўймакорлик санъатида шу қадар моҳир эканлиги, улар қурган биноларнинг дизайни Малайзияда маъмурий марказларни қуриш учун асос сифатида ишлатилишини аниқ кўрсатиб турибди.

Бироқ, ҳинд цивилизациясидаги бадиий элементлар асосан уларнинг динидаги худолар ва маъбуда ва уларнинг динида баъзи маросим элементларига эга бўлган расмларга асосланган. Ислом пайдо бўлишидан олдин Малайзияда одамлар ҳинд ҳамжамияти томонидан қабул қилинган барча амалларни бажаришган. Ислом пайдо бўлишидан олдин уйлар ва саройлар қуриш, уларнинг дизайнлари ҳам ҳиндларнинг дизайнига ўхшаш эди. Ҳинд цивилизацияси қурилишининг ўзига хослиги шунчалик машҳурки, бу уларнинг ғурури бўлган.

Ҳинд цивилизация томонидан яратилган бир қатор ютуқларида мунтазам шаҳарсозлик хусусиятлари мавжуд. Меъморчиликнинг ривожланишига атроф-муҳит ва об-ҳаво таъсир қилган. Панжарали деразалардан фойдаланиш куёш нурларини камайтириш учун қўлланилган, Ражастондаги оқ мармар эса Могул давридан бери иссиқликни камайтириш учун ишлатилган. Ҳиндистон меъморчилиги тош ва ёғочни асосий манбалар сифатида ишлатади, чунки ундан фойдаланиш осон.

Маурия сулоласи даврида Ашока архитектураси бошқаруви остида энг гуллаб-яшнаган эди. Ашока даври меъморчилигига буддизм таъсир кўрсатди, чунки Ашока буддизмни ривожлантириш учун жуда кўп меҳнат қилди. Кўп ғор эшиклари қурилган. Ибодатхоналар ғорларда қурилган. Шу вақт ичида тошдан ясалган ва гумбаз шаклида минглаб устунлар ҳам қурилган. У муқаддас жойда қурилган. Бу буддистлар ибодатхонаси эмас, балки буддистлар ёдгорликларининг омбори.

Ўймакорлик санъати учун ҳинд халқи ҳайкаллар ва безакларни шакллантиришда лойдан фойдаланган. Ашока шоҳлигининг ҳукмронлиги даврида Ашока устунлари сайқалланган қумтошдан ясалган ва баландлиги 40 метрга етган ва тепасида Ашока ҳукумати қўриқчиси ҳисобланган, ўз вақтида буюклик рамзи бўлган боғланган учта шер ва улардан кейин ғилди-раклар каби ҳайвонларнинг расмлари билан безатилган кўнгирак ва тўртбурчаклар шакли бор.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, Малайзияга кўп таъсир кўрсатишга муваффақ бўлган цивилизациялардан бири ҳинд цивилизацияси эди.

Ҳиндистон цивилизацияси Малайзияда жамиятга катта таъсир кўрсатади. Бу дунёдаги ҳар қандай цивилизация билан таққосланмайдиган турли хил маданий, санъат ва урф-одатларга бой бўлган энг қадимийсидир. Шуниси аҳамиятлики, Буюк Британиянинг мустамлакачилик давридан бери Малайзияда қадимдан ташкил топган цивилизация бир неча асрлар илгари мавжуд бўлса-да, маҳаллий халқ турмуш тарзига таъсир кўрсатди. Чунки ҳинд цивилизацияси элементи ўзига хослик ва юксак эстетик қадриятларга бой Осиё маданияти билан ўхшашлигидир.

Малайзияга ҳинд цивилизациясининг кириб келиши ҳақиқатан ҳам Малайзияда халқнинг турмуш тарзи ва маданияти учун янги мақомни олиб келди. Натижада, Малайзияда халқ ҳаётида маданиятларнинг аралашуви мавжуд бўлди. Шубҳасизки, бу цивилизация ривожланишининг таълим, иқтисодий, маданий, адабий ва ижтимоий жиҳатларидаги ҳиссаси ва таъсирини кўрсатди. Тамил тили, адабиёти, сиёсий ва давлат тузилиши, кундалик турмуш тарзи, ҳиндуизм ва буддизм дини каби ҳинд цивилизацияси Малайзияни турли хил, ранг-баранг маданий ҳаётга бойитди ва жаҳон саҳнасига кўпроқ тайёрлади.

